

* * *

ארנה גולן
גם בימים רעולים עולה לפתע תקווה
לפרץ אור

על ספר שיריו החדש של רון גרא
ימים רעולים

הוצאת צבעונים, 2021, 90 עמ'

ציור העטיפה: נורית צדרבוים

הספר מוקדש "לילדיי האהובים דפנה ושי"

לפני כשנה הופיע ספר שיריו של רון גרא, "הבהוב אחד של חסד". הספר שהיה רב מימדים ביחס לקודמיו, כלל מבחר מכל 12 ספרי השירה שהוציא מאז שנת 1982, כמו גם שירים חדשים. שירי הספר ותהליכי התפתחות הפואטיקה הייחודית שלו היו מרשימים מאוד, וכתבתי רשימה שהוכתרה בשם, ששיקף להבנתי, את ייחודה של יצירתו: "חשיפה אמיצה של קיום פיסי ונפשי מיוסר ופרדוקס שירי מקסים."

הפעם, עם הופעת ספר השירים החדש, מוסיף ומתקיים אותו עיקרון שירי אך במפתיע גם התגוון. במה? ניתן לומר כי שירתו של גרא, שתמיד היא אישית בתכלית וממוקדת ב"אני" אך בכך מעניקה מבע לקיום אנושי שמעבר לו, הפעם ניתן להבחין תחילה כי הייאוש והכאב העצימו. דומה כי הקיום הפך מיוסר יותר ואף כי גרא מעולם לא התיימר ולא שאף, כאמור, למבע לשאלות "אוניברסליות", בכך היה ייחודו והיתה עוצמתו, כי האישי הפך רב משמעותי והובע בדרכים עשירות גם כשהעמיק. אלא שהפעם חל גם שינוי נוסף, עקרוני מפתיע ומעניין, ועל מנת שיובן טוב יותר, ראוי אולי שאסביר תחילה למה התכוונתי ברשימה ההיא.

וכך כתבתי בין השאר: "המאלף הוא שכל התהליך של התעשרות גוברת של התובנות שבשירים כמו גם של כוחם השירי, הולך וגובר דווקא במקביל לתהליך המחמיר בחייו האישיים, כאשר הם הופכים לקיום נפשי ופיסי מיוסר. כלומר – דווקא השירים טעוני הכאב והחשופים עד עירום הנפש, שירים שעולמם הוא של ייסורים, סבל, בדידות, היעדר אהבה, גבריות זוגיות, כישלון, ולבסוף אפילו תחושה של הסוף המתקרב (וכמובן אין טעם להשוות למציאות חייו של המשורר, שהיה מנהל בית ספר בין השאר), דווקא השירים האלה, שהם אינם ארוכים, מרתקים את הקורא בכוחם הפיוטי ו'מקסימים' אותו. וכך נוצר מה שאני מכנה 'הפרדוקס השירי המקסים'."

ואולי לזה התכוון המשורר עצמו כשכתב עתה כמוטו לספרו החדש: "ציפור כי תפרוש כנפיה במעופה, תיראה שבעתיים יפה, גם אם תתגלה ביטנה." ודומה כי זו היא משמעות המיטאפורה של הציפור וביטנה: משורר כי יפרוש את כנפי

השיר שלו, ייראה יפה יותר מהמציאות, אפילו יתגלה כאבו, חולשתו, פגיעותו, והאינטימיות שלו. השירה אינה רק מבע לנפש, אלא גם שיקום תדמיתה בעיני המשורר עצמו, העושה חשבון ימיו ודרכו.

ומה קורה בספר החדש?

אולי נציץ בשיר הקצרצר שעל שמו קרוי הספר והוא מופיע על העטיפה: "ימים רעולים" (עמ' 24), וכך נחתור גם להבנת משמעות השם:

**לא יכול לכופף את הימים
השמש אינה שושבינתי.
התודעה מגישה דמעה
קימורי הלילה פולשים
כזמר של פרידה.
כעץ בשלכת עמוס הרהורים
נשען על ימים רעולים.**

השיר הזה, כשירים אחרים, כאמור, התפרסם בעיתון האינטרנטי הזה, הלא הוא "חדשות בן עזר". ולא פלא. כי הרי זה עיתון המשלב תרומות אינטלקטואליות ויצירתיות מתחומי המעשה והפוליטיקה עם תרומות מעולם הספרות, היצירה והתרבות בכלל. אכן, רון גרא אינו מבקש להתמודד עם שאלות מוסריות, פוליטיות, חברתיות וכיוצא באלו. אבל התמודדותו עם שאלות ה"אני" שלו, מקנות אופי אוניברסלי לשיריו. שהרי לכאורה לשון השיר פשוטה ומובנת ו"פתוחה", אך בפועל, פעמים רבות כמו בשיר הזה, היא מטאפורית, מגייסת באופן מקורי במיוחד את הטבע לשירותה, ומתגלה כבעלת עומק נפשי רב.

כי מה הם ימים רעולים? כמדומה, התואר הזה בא מלשון רעלה, כלומר – ימים מכוסים, סתומים, אפלים, לא מובנים, חסומים. לפי השיר הם ימים שאין לדובר שליטה בהם, לא ניתן לכופפם, והם טעונים כעין ברזיליות, ואילו השמש שאמורה לזרוח בהם, אינה שושבינה שם לאיזו שמחה. לעומת זאת, הדמעה, הבכי, מציפים את התודעה. וגם בלילה, שחור הלילה דומה לכיסויים קמורים נושאי מוות ועוד בזמר אירוני. והוא עצמו – דומה לעץ שהשיר את עליו והוא חשוף ופגיע וכמו נטול חיים, ועל מה ישען? על ימים אטומים. בקיצור – ייאוש. אבל כמה יפה מובע הייאוש הזה!!! ובאיזו עוצמה ודחיסות! ממש "הפרדוקס המקסים".

אבל גם שירים שאינם מובעים בלשון מטאפורית רוכשים עוצמה מכוח המודעות, הישירות, ובזכות מתן ביטוי לכאב באופן ייחודי. למשל השיר: "תזכורת" (עמ' 73). מעניין גם לציין, שגוברת ברוב שירי הספר הנטייה למבע בטורים בני מילה, שתיים או שלוש, שמובאות כמוטחות בתודעת המשורר עצמו.

**הזכירה לי את רגליי / השזופות / השריריות / זיכרונה לא נמוג. / בחיר
הבריאה / ראתה בי. / "חזית און" אמרה. / עתה / קלסטרני נסוג / אינו קורן /
שבילי פנים חורצים / בי / חתכים. / מבע של ריק.**

מי היא אותה "היא" בדיוק, אין לכך כל חשיבות. היא, שהכירה אותו בבחרותו או בכל זמן כשגילם און אנושי וגברי, משמשת כמראה אכזרית של דמות

המשורר, שחיצוניותו מגלמת גם את פנימיותו. את היעדר הגבריות והכוח הפיזי מחד, ואת היעדר הכוח הרוחני מאידך, היעדר שהומר ב"ריק" מוחלט. ואכן, ללא ספק, בספר הזה מעמיק המבע לקיום אישי פיסי ונפשי מיוסר וכאוב אפילו לעומת הספר הקודם. ניתן בו מבע להתגברות הייסורים והבדידות, וגובר יסוד ההרהור וחשבון הנפש מתוך רגישות עצומה לכל תנודה נפשית. זו היא האזנה אמיצה פנימה וזה הוא המאפיין העיקר של רבים משירי הספר, כנות עד כדי פציעה עצמית. אלא שתוך כך גם הפיכתה למבע שירי עשיר וטעון יופי, עם זאת, המעניין הוא, שבאופן מפתיע נגלה עתה שינוי, סימני חיים ושמחה גם בתוך הקיום המר הזה. למשל בשיר הקצרצר – רוב השירים הם קצרים. – "קורי ערבה" (עמ' 20):

העץ בחלוני / מביט בי ענוגות. / רגליי יחפות / הריצפה קרה / הקירות לוחטים. / בבואתי קולטת שחוק ילדים / חדווה מתחדשת / בצמרת, / רוח ודהרת מכוניות / מתיזה קורי ערבה.

נכון, הריצפה קרה, אבל החום חודר לקירות, ושחוק ילדים פתאום מגיע, והעץ מביט ענוגות ולא בזעם ואפילו יש חדווה בצמרתו. בקיצור – יש חיים וערבה לחיים! וזו תמורה חשובה שעוד נראה מניין היא באה. אפילו בשיר שנקרא "שאון ליבי" (עמ' 54) ומדבר על רגעי עצב שבהם הוא מתקשר לשח"ל ועושים לו א.ק.ג (לא יאומן על מה הוא מעז לכתוב! איזו פריצת דרך!) אפילו בשיר זה, "במתיקות". לפתע הוא מודה על רגעי מתיקות של קשר אנושי ולו דרך הטלפון. כמובן מאליו, שירי הספר הזה נתחברו בימי הקורונה, ועל כך יעידו גם שירים אחדים המציינים זאת במפורש. וכאן טמונה ההפתעה הגדולה של הספר, האופטימיות הנרמזת שראינו, ואפילו תהיה גם חריגה מפתיעה מגבולות "האני" לעבר "בעייה כללית". ודווקא בימים מטורפים, דווקא בשירים הללו, שנתחברו בתקופה שמעצימה את הבדידות ואת הכאב והחשש מהגרוע מכל, דווקא בהם מתגלה לפתע תקווה, עמומה או גלויה, כמו גם ניצוצות של תחושה של טוב. ניקח לדוגמא גם את השיר "בידוד" (עמ' 12), שפירסומו הראשון היה ב"חדשות בן עזר", שעורכו היטיב להבחין, כאמור, כבר מזמן בכישרון השירי שלפניו (והשיר התפרסם בגיליון 1525):

בידודו / לבבו ישיח / על חייו. / על אי הסדר. / על שנטע / ולא קצר פירותיו. / על מתיו. / על זו שנישרכה / על אחרת שאהב. / על הזבובים / על הפרעושים / שמיררו חייו. / על דיוקנו העצוב שרוי בכלוב. // בא אביב / שמיים אין שמש / שלכת סתיו שורקת / משמיים נשמע הדין. / ארץ יראה / הלוך מתון. // הוא ביד קטנה / חמה / נאחז בחיים.

ימי בידוד. חשבון נפש קשה מייסר, אמיתי, וללא רחמים. והכול הודייה כטעויות או כישלונות של עצמו שלא ידע לנהל את חייו, לא ידע לקצור את יבולו, את "פירותיו", בשום תחום. חייו האישיים היו כחיים עם "זבובים ופרעושים" מטאפוריים, עם כאבים ללא מרפא וללא אהבה. והנה, דווקא בעודו בבידוד, בשעה שאפילו הטבע אינו מבשר כל טובה למרות שהאביב הגיע ורק גזר דין נורא של מוות נרמז כאילו נשמע, דווקא אז כשהוא כמו שרוי בכלוב, דווקא אז

הוא נאחז בחיים: דווקא אז ידו חמה, מלאת חיים, קטנה אך נאחזת ולראשונה, נאבקת! לא נכנעת לייאוש.
הדברים נאמרים אפילו ביתר מפורשות בשיר הקצרצר הבא, "במחוז קורונה":

**במחוז קורונה / אין דרך רקומה בתחרה / אביב לא פורח. // חצוצרת
השמש / תפרוץ דרך / לגאולה. / עץ השקד / יתמלא בפריחה.**

הדברים האלה מלאי התקווה במפתיע אינם זקוקים לפירוש. האביב כמו תמיד במגיפה אינו פורח. שום דרך לא רקומה ביופי של פרפרים. אבל גאולה תבוא. השמש כמו תתקע בחצוצרה של גאולה ועץ השקד (של ט"ו בשבט) תהיה בו פריחה והוא יבשר חיים. ואנחנו שואלים את עצמנו, מניין באה ההתחיות הזו של המשורר? ודומה, כי אם נפנה לביוגרפיה שלו, נמצא שהקדשת הספר מרמזת משהו, הגאולה תבוא כנראה גם בזכות הקשר עם ילדיו, שאולי התחזק, שכן הספר מוקדש להם: "לילדיי האהובים דפנה ושי".

שירים רבים נושאים את חותם ימי הקורונה, רון גרא הוא מראשוני המגיבים עליה אבל גם מראשוני המספידים את קורבנותיה בשיר (עמ' 25), ולכן, כמובן, לא בכולם מצוייה תקווה של ממש.

אבל נעיין בשיר אחד נוסף שהמגיפה מצוייה בשמו: "פערי קורונה", ומצויין בראשו כי "נכתב בראש השנה תשפ"א" (עמ' 57), והקורא תמה: פערים? וכי ידובר בו בפערים חברתיים? כלכליים? ודאי שלא. ודאי שלא במה שהקורא יצפה, אלא באורח אירוני – דווקא במימד האישי. ואם כן, במה? הנה השיר הקצרצר והטעון:

**ישבנו על אבני השפה / פוצצנו רימונים / גרעינים אדומים בלענו. / הירח
פער את ראשינו / המס את הבושה / התחבקנו. / היום / עומדת שעת
ההתרחקות / ורק זום. // שעת דמדומים / פרושה כקשת / עם כמיהה / לשעת
ברכה וחסד.**

ובכן, ערב השנה החדשה היה ערב של חסד, של ישיבה בחוץ על הכביש, על אבני השפה – הרי זמן בידוד ואי אפשר לשבת בפנים – אבל דווקא שם, עם אכילת הרימונים, לא איזו ארוחת פאר, היה רגע של חסד, "התחבקנו". ומי צריך יותר מזה? התיאור "הפשוט" בעצם רווי סמליות. הצבע האדום כצבע האהבה, אבני השפה כדיבור אמיתי בשפה, כי את הגרעינים פוצצו, הבקיעו את המחיצות. ולכן גם הירח "פער" את הראשים, פתח אותם לקירבה אישית ואנושית. נכון, הוא אומר, היום כבר שוב ישנה התרחקות ודיבור רק בזום, אבל לא ייאוש כמו במרבית שירי ייסוריו, אלא דווקא בשעת דמדומים עולה כמיהה לברכה וחסד!
ואולי נשלים את הדברים בשיר מפתיע במיוחד ולא מן הספר אלא שזה עתה פורסם ב"חדשות בן עזר" בגיליון כמעט אחרון, 1622, וכותרתו "ענווה". האמת, ממש לא האמנתי תחילה שהשיר נכתב, לפחות לפי סיומו, בידי של גרא. ואם כך, מה קורה לו היום, דווקא כשהמגיפה אינה נעלמת מחיינו ואילו מצבו הבריאותי אך מחמיר? והנה ההפתעה. כך הולך השיר:

מעדר במחשבותיי. / בוקע בקיעים. / פוסע בדד בעורקי / הליל. / צל הנצח
מלווני. // תמים עימו / ועם אנשים. // סדר ויפוי במעשי בראשית / שואל / ונאלם
למולם. // איבה בין אדם לאדם / תופי קללה רועמים / פלוגות סער בדוקות /
צינה ורומח. / מגיפה גורפת בזרועותיה, / מולקת // אנשים לרוב. // לחתור אל
/ מעמקי המעמקים / עד יתפרץ סכר / אור. / מן העולם ועד העולם. / מרבדי
פרחים יישאו יופיים / בתוכנו שלום ייתן קולו. // ענווה תיגאל מעלבון של /
שאלות / שלוה בוטחת / תהא פוסעת / בפרוץ רוחות קרות.

אין ספק, המגיפה נזכרת במפורש ובמיטאפוריקה מרשימה. היא גורפת
בזרועותיה כאישה את בני האדם החולים וכמו מולקת את ראשם מעליהם
כעופות. ואת האימה הזאת הוא חושף דווקא בלילה המאיים, אך על רקע ההכרה
המפעמת בו לפתע ביופי ובסדר הטבוע בסידרי בראשית של העולם.

אלא שההפתעה גדולה עוד יותר. שהרי הכרה זו עולה בו דווקא כאשר צל
הנצח מלווה אותו, צל המוות, והוא בבדידות מוחלטת, כמו פוסע לבד בעורקי
הליל, והלילה רוכש יישות ממשית. וכל הגילוי המפתיע הזה על העולם גם בא לו
בתהליך נפשי ומחשבתי כאוב: הוא כמו עודר במחשבותיו עד כדי יצירת בקיעים
בהן כמו היו אדמה או סלע, ובבדידותו הוא מדמה את עצמו כפוסע בעורקי הליל
ו"צל הנצח" מרחף עליו, והוא? הוא "תמים" עימו ועם בני האדם בכלל, שלם
ומשלים, (כאן הוא נסמך על האמירה התנ"כית בדברים פרק ל"ב פסוק ד', "הצור
תמים פועלו", ואמנם שיריו רצופים רימזי מקרא). הוא אפילו "נאלם" מרוב
התפעמות. וכל התהליך המורכב הזה הזה נמסר במילים ספורות!

אלא שאז, בבית השני, על רקע מעשי בראשית, מזדקרים מעשי האדם
הקלוקלים, האיבה בין אדם לאדם, הקללה המרעישה כתופים, פלוגות הסער,
ואפילו המגיפה.

ומה תהיה תגובתו? הוא קורא לפרוץ למעמקים (שעל אדמתם הילך תחילה)
כדי לחשוף את האור שיפרוץ ויציף את כל העולם כמו במעין נבואת שלום
מקראית: מרבדי פרחים יישאו את יופיים, והשלום יהיה בהם וישמיע קולו (ולא
תופי איבה). והענווה – וזה מפתיע במיוחד, ענווה ולא גאווה והתנשאות – היא
שתפתור סוף סוף את השאלות ותביא שלוה שבביטחון ותתגבר על "רוחות
קרות" של איבה ומגיפה.

שיר מעניין מאד ואופטימי, שיר של אף על פי כן, שאכן ראוי לסיים בו ואף
לקוות שרון גרא אכן שאב כוחות חדשים וגם מהעולם הסובב. ולאחר ספר שירים
זה נקווה שניזכה להמשך יצירתו העשירה בתוכנה ובלשונה. אך מזמינה כל
קורא.

ארנה גולן